

є фортеця XII-XIV ст., що відома з поразки турків, які пробували її здобути в 1524 році. Село Коричинці відоме місцем загибелі Устима Кармалюка – провідника масових селянських повстань у 1813 – 1835 рр. Зокрема, місця боїв і місця загибелі народних провідників є одними з найбільш привабливих в туристичному відношенні пам'яток історії.

Подієво-інформаційні туристичні ресурси стимулюють створення музеїв, тематичних парків, стають підґрунтям для виділення туристських місцевостей, є одним з факторів розвитку науково-пізнавального туризму.

Література:

1. *Бейдик О.О.* Рекреаційно-туристські ресурси України: Методологія та методика аналізу, термінологія, районування: Монографія. – К.: ВПЦ „Київський університет”, 2001. – 395с.
2. *Лесик О.В.* Замки та монастирі України. – Львів: Світ, 1993. – 176с.
3. *Мацюк О.Я.* Замки і фортеці Західної України. Мандрівки історичні. – Львів, 1997.
4. Памятники истории и культуры Украинской ССР. – К.: Наукова думка, 1987. – 736с.
5. *Сіцінський Ю.Й.* Археологічна карта Подільської губернії/ Упорядник О.Л. Баженов. - Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2004. – 136 с.
6. *Смаль І.В.* Основи географії рекреації і туризму: Навчальний посібник. – Ніжин: Вид-во НДПУ ім. М. Гоголя, 2004. – 264 с.
7. *Ткач К.* Старовинні замки Тернопільщини як об'єкти пізнавального туризму // Наукові записки Тернопільського національного педуніверситету. Серія: географія, 2005. - №2. – с.174-176.
8. *Узій Л.* Використання пам'яток Кременецько-Почаївського державного історико-архітектурного заповідника як об'єктів розвитку туризму на Волині // Наукові записки Тернопільського державного педуніверситету. Серія: географія, 2003. - №1. – с.80-83.

Summary:

Balanchuk M.R. PUBLIK HISTORICAL TOURIST RESOURCES OF PODILLYA TERRITORY.

The article analyses public historical resources of the territory of Podillya according to their tourist value. Also, it is investigated the historical, cultural, biosocial and informational background of those resources, which creates the tourist image of the region. Possible tourist activities of the region are defined due to the available resources.

Надійшла 24.10.2008р.

УДК 911.22:502.7

Любомир БЕЗРУЧКО

СОЦІОКУЛЬТУРНІ ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ РЕКРЕАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ШАЦЬКОМУ НПП ТА СУМІЖНИХ ТЕРИТОРІЯХ

Важливим чинником розвитку рекреаційної діяльності на будь-якій території є соціокультурні передумови даного регіону. Адже, саме вони, забезпечують рекреантів відповідними умовами відпочинку, а крім цього дають можливість розвантажити природні комплекси, переводячи увагу рекреантів на інші антропогенні об'єкти. З іншої сторони не обґрунтований розвиток соціального сектору може призвести до деградації природного середовища, що спричинить занепад рекреаційної індустрії.

Як відомо, одними із найбільш рекреаційно привабливих територій є національні природні парки. А враховуючи, що здебільшого на території українських національних парків знаходяться населені пункти, розвивати у них рекреаційне природокористування без урахування соціального розвитку даного регіону неможливо. Тому, для збалансованого рекреаційного природокористування будь якої природоохоронної території потрібно оцінити соціокультурні передумови розвитку рекреаційної діяльності.

Дослідженнями розвитку соціокультурної сфери для потреб рекреації займалось ряд науковців, зокрема В.С. Преображенський, Ю.А. Веденін, О.О. Бейдик, В.С. Кравців, В.П. Руденко, С.П. Кузик, І.Т. Твердохлебов, О.І. Шаблій та інші [2]. Оскільки дана проблематика знаходиться на межі суспільно-географічних та рекреаційно-географічних

досліджень. тому поєднує різні географічні підходи. Актуальність даних досліджень полягає у тому, що саме соціокультурна сфера є передумовою для проведення рекреаційного природокористування, а обґрунтоване використання історико-культурних об'єктів сприятиме вирішенню проблеми рекреаційної дигресії природного довкілля.

Об'єктом вивчення обрано Шацький національний природний парк, адже його територія, завдяки поєднанню значної кількості озер з лісовими масивами, особливо приваблива для розвитку рекреаційного природокористування. А враховуючи, що на території парку знаходяться соціокультурні об'єкти, від яких значною мірою залежить розвиток даної діяльності, цей об'єкт особливо важливий для такого роду досліджень.

Метою роботи є дослідження залежності розвитку рекреаційної діяльності від соціокультурних передумов та подання рекомендацій щодо їх подальшого розвитку.

При проведенні дослідження використовувалися як загальнонаукові методи, так і географічні. Зокрема, такий як, історичний – дослідження динаміки та тенденції соціально-економічного та духовного розвитку. Картографічний – розробка картографічних матеріалів та користування картами. Метод аналізу взаємозв'язків і взаємозалежностей, особливо важливий для простеження залежності розвитку рекреаційної сфери від соціокультурних передумов. Класифікації та типізації – дозволяє систематизувати зібрані нами дані. Системний – дозволяє розглядати досліджувані об'єкти як складні системи. Статистичний методи – збір та використання статистичних матеріалів. А також використаний метод соціологічного опитування, який дозволив простежити певні соціологічні тенденції даного регіону [1,4].

При проведенні досліджень соціокультурних передумов вивчали соціальні(трудові ресурси, населені пункти, транспортну інфраструктуру) та історико-культурні (пам'ятки історії та мистецтва, культурні заклади) об'єкти на території парку. При дослідженні ми користувались адміністративним поділом території на сільські ради. До території парку відносили тільки ті сільські ради, населені пункти яких безпосередньо знаходяться на території парку або на його кордоні. Сільські ради, територія яких заходить у парк, але населені пункти розміщені поза його межами, нами не брались до уваги.

Територія Шацького національного природного парку відзначається значним соціальним освоєнням. До її складу входять чотири основні центри розселення – Шацька селищна рада (смт. Шацьк, с. Мельники, с. Гаївка), Світязька сільська рада (с. Світязь, с. Омеляне, с. Підманемо), Самійличівська сільська рада (с. Самійличі, с. Положено, с. Хомичі, с. Пехи) і Пульмівська сільська рада (с. Пульмо, с. Залісся, с. Кошари, с. Вільшанка). Крім того, наявні й інші центри розселення, не всі землі і населені пункти яких входять до меж території Шацького НПП – Піщанська сільська рада (с. Затиштя, с. Острів'я), Пулецька сільська рада (с. Пулець). Перевагою парку є те, що тут знаходиться смт. Шацьк, яке є районним центром.

Що стосується населення, то на території шести рад проживає 15124 осіб. А на території чотирьох рад, населені пункти яких безпосередньо знаходяться на території парку, станом на 2007р. проживає 12410 осіб. У смт. Шацьк проживає 5400 осіб, що становить 43% від загальної кількості населення Шацького НПП та суміжних населених пунктів [5]. Це дало можливість розвинути селищу соціально-економічну інфраструктуру, що сприяло формуванню на її базі туристичного центру регіону.

Найбільша кількість населення проживає у Шацькій селищній раді – 7,1 тис.осіб, у Світязькій близько 2,5 тис.осіб, Піщанській – 2 тис., Пульмівській – 1,7 тис, Самійличівській – 1 тис., Пулецькій близько 600 осіб [5]. Це вказує, що найбільш перспективними для розвитку рекреації з погляду трудових ресурсів є території Шацької, Світязької та Піщанської рад. Найменша кількість населення проживає на території Пулецькій раді, що негативно із економічного погляду, але позитивно із природоохоронного, адже у зв'язку з цим територія її розташування мало освоєна і тому є цікавою для відпочиваючих.

Для дослідження динаміки населення, нами було обрано території чотирьох рад, які повністю знаходяться у парку. Дані щодо кількості населення у різні роки подано у рис. 1.

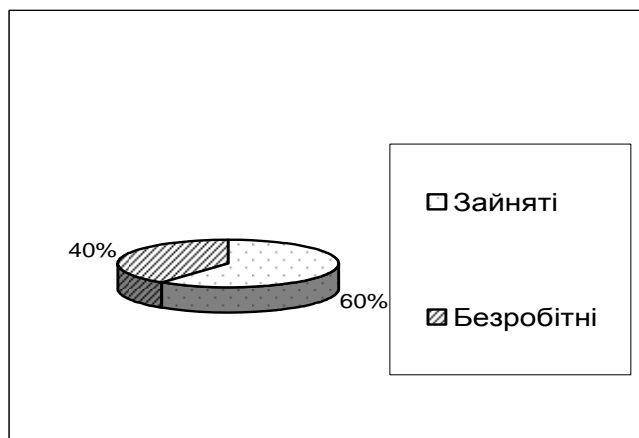
Рис. 1. Динаміка населення Шацького НПП.

Як бачимо із графіку у 90-ті роки населення становила близько 13 тисяч і почало різко скорочуватись, що пов'язане із зростанням смертності та міграцією. У 2005р. спостерігався пік скорочення (12155 осіб), зараз його кількість починає зростати, що стає сприятливим для розвитку рекреаційної діяльності, адже збільшується кількість трудових ресурсів.

Із населення всіх рад (15 тис.), працездатне займає 52 %, а не працездатне - 48 % [5]. Такий розподіл є негативним для розвитку будь яких сфер діяльності.

Важливою складовою соціокультурних передумов є зайнятість працездатного населення. Вона зображена на рисунках 2 і 3.

Аналіз діаграми на рис. 2 свідчить, що 40 % населення парку є безробітні, тобто на досліджуваній території є значний потенціал трудових ресурсів. Зрозуміло, що частина з цих людей не знаходиться на території парку, а у зв'язку з складними економічними умовами перебуває на роботі за кордоном.

Рис. 2. Відношення зайнятого та безробітного населення на території Шацького НПП

Виходом з цієї ситуації може стати рекреаційний розвиток, адже при значних економічних прибутках населення буде залучатись до нього і це стимулюватиме працювати на території парку.

Що стосується розподілу зайнятого населення по сферах діяльності то він зображений на рисунку 3.

Діаграма рис. 3 свідчить, що найбільша кількість населення зайнята у сільському господарстві, освіті та охороні здоров'я. Незначна частина населення зайнята у дотичних до рекреаційного господарювання галузях: транспорті, зв'язку, торгівлі, харчовій промисловості. Що стосується безпосередньо рекреаційної галузі, то у ній зайнято близько 550 осіб, з яких 356 працює у пансіонаті „Шацькі озера” та санаторії „Лісова пісня”. Близько

200 осіб зайняті на базах відпочинку у літньо-осінній сезон [5]. Тому важливо розвивати рекреаційну діяльність і у інші сезони, впроваджуючи нові види відпочинку, які можна проводити і у зимово-весняний сезон.

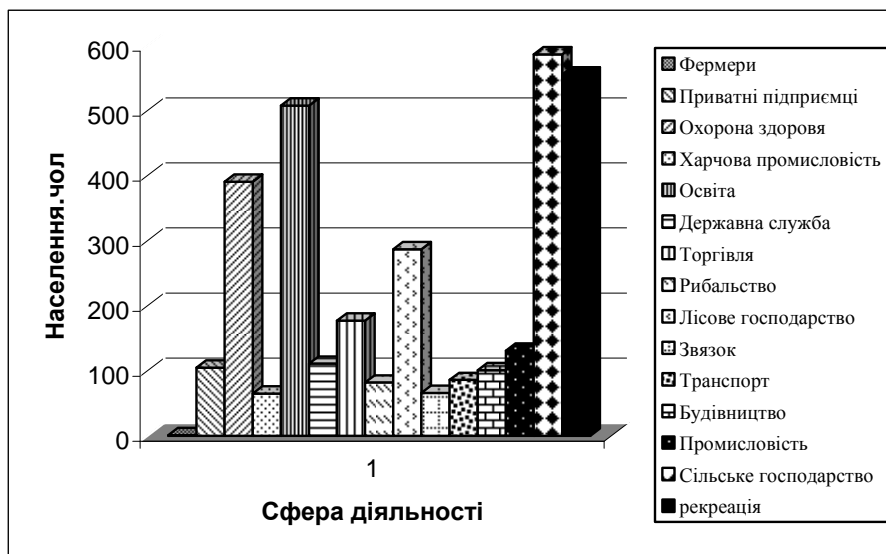

Рис. 3. Розподіл населення Шацького НПП за сферами діяльності.

Значної уваги у розвитку рекреаційної сфери на даній території потрібно приділяти кількості садиб, які здатні приймати відпочиваючих. Адже збільшення баз відпочинку потребує значних фінансових затрат і виділення нових територій, що на сьогодні є проблематично. Тому, перспективним є розвиток „сільського туризму”, адже набутий досвід показує, що значна кількість відпочиваючих на території Шацького НПП надають перевагу відпочинку у сільських оселях. На даний час у сільських радах, які є землекористувачами Шацького НПП, знаходиться 4772 двори, з них 272 у стадії будівництва. Найбільше дворів будується у Світязькій (оз. Світязь), та Шацькій (с. Мельники – оз. Пісочне, смт. Шацьк – оз. В. Чорне, оз. Люцимер) радах.

Що стосується закладів соціального обслуговування, то на території парку знаходиться: 64 торгових закладів, 7 – відділень зв'язку, 20 – ресторанів та кафе, 17 – лікарень та фельшерсько-акушерських пунктів, 1 – супермаркет, 1 – продуктовий ринок, що частково забезпечує розвиток рекреаційної діяльності [5]. Адже, ці заклади не завжди знаходяться у зоні відпочинку, прикладом може служити зона відпочинку оз.Пісочне, де знаходиться 3 торговельних заклади, два з яких у санаторію „Лісова пісня” і тому вони не розраховані на обслуговування усіх відпочиваючих даної зони.

Важливим чинником розвитку туристичного господарства будь-якого регіону є його транспортна інфраструктура.

Значна кількість доріг, які знаходяться на території парку перебувають у поганому стані, часто на них ґрунтове покриття. Тому потрібно провести на них ремонтні роботи. Довжина доріг на території парку становить 83 км. Перевагою парку є те, що ним проходять дороги міжнародного (16,5 км.) і обласного (20 км.) значення, що сприяє приїзду іноземних відпочиваючих та туристів з інших областей. З проведених нами соціологічних опитувань рекреантів видно, що 74 % відпочиваючих прибуває на власному автотранспорті, а тому є потреба у будівництві автомобільних мийок, станцій технічного обслуговування автомобілів, додаткових автозаправних станцій, мобільних станцій техобслуговування з евакуаторами. 26 % рекреантів прибуває у громадському транспорті, для обслуговування якого відкрито 7 автотранспортних станцій.

Недоліком транспортної інфраструктури є те, що найближча залізнична станція Ковель

знаходиться у 40 км. від смт. Шацьк. А це зменшує кількість відпочиваючих, адже відомо що найдешевший транспорт на даний час є залізничний.

Таблиця 1.

Дороги, які проходять у межах Шацького національного природного парку [3].

№ п/п	Назва доріг	Тип покриття	Протяжність у межах ШНПП (км)
1. Міжнародного значення			
1.	Піща – Шацьк – Павлівка	чорне шосе	16,5
2. Обласного значення			
1.	Шацьк – Забужжя – Старовойтове		
	а) з смт. Шацьк до пансіонату “Шацькі озера”	чорне шосе	9,0
	б) з пансіонату “Шацькі озера” до Залісся – Грабове	кам’яне	11,0
3. Місцевого значення			
1.	Пулемець – Кошари – Вільшанка	грунтове	6,0
2.	Залісся – Кошари	гравійне	2,5
3.	Шацьк – Вілиця	кам’яне	2,5
4.	Під’їзд до с. Мельники від а/д Піща – Шацьк – Павлівка	чорне шосе	2,0
5.	Шацьк – Мельники	грунтове	2,4
6.	Світязь – Омеляне	грунтове	2,0
7.	Світязь – Підманево	гравійне	2,5
8.	Залісся – Пульмо – Гряда	грунтове	10,5
9.	Гряда – а/д Піща – Любомль	чорне шосе	2,0
10.	Пульмо – Острів’я	грунтове	2,2
11.	Світязь – Голядин	грунтова	6,0
12.	Під’їзд від а/д Світязь – Омеляне до а/д Піща – Любомль	грунтове	2,0
В с ь о г о:			83,1

Важливою передумовою розвитку рекреаційної діяльності є історико-культурний розвиток території. Район розміщення Шацького НПП має важливе історико-культурне значення завдяки багатьом пам’яткам історії, мистецтва, архітектури. До державного реєстру включені такі пам’ятки архітектури – церкви Різдва Богородиці (сmt. Шацьк, 1838р.), Казанська (с. Піща, 1801р.), Петра і Павла (с. Світязь, 19ст.), Варварівська (с. Острів’я, поч. 18 ст.), Миколаївська (с. Пульмо, 1895р.), а також ансамбль садиб Гутовського (с. Піща, 1890 р.), вітряний млин (с. Піща, 1890 р.). Крім цього тут знаходиться близько 20 інших пам’ятників, які теж становлять історичну цінність.

Також на території парку знайдено 39 пам’яток давніх епох, що представлені селищами, городищами та курганними групами [3, 5].

Важливим елементом історико-культурної спадщини території є місцева культура. На території Шацького парку добре збережено основні риси західно-поліської культури, яка відзначається своїм колоритом та неповторністю. Добре збережені етнічні особливості даної території спричинені відносною ізольованістю від основних доріг, великих культурних та економічних центрів. Навіть на початок ХХІ ст. побут і культура краю зберегли багато архаїчних рис, що сягають корінням у глибину віків.

На території парку діє 16 клубних закладів, 1 клуб-бібліотека та 11 бібліотек. Три колективи художньої творчості мають звання “народний” – це народне тріо “Мальви” Шацького РБК, народний аматорський колектив “Молодички” Шацького МБК та народний ансамбль народної пісні “Лісова пісня” санаторію Лісова пісня.

В закладах культури проводяться культурно-масові заходи, відзначення державних свят, молодіжні дискотеки, тематичні ранки та вечори відпочинку. Вже стали традиційними проведення дня села Світязь, святкування Петра і Павла, дня Ганни (с.Мельники), Івана Купала, новорічних і різдвяних колядок та щедрівок. Проводяться районні огляди-конкурси колядників, щедрувальників “Коляда іде”, за допомогою яких можна ознайомитися з

святковими звичаями краю.

Досягненням сучасної культури є проведення щорічного Міжнародного фестивалю естрадної пісні „На хвилях Світіязя”, який користується особливою популярністю як у місцевого населення, так і у відпочиваючих.

Дані об’єкти та народні традиції мають не лише історико-культурне значення, але й важливі для розвитку туризму в регіоні, адже вони можуть сприяти збільшенню кількості відпочиваючих, впроваджені нових форм відпочинку та розвантажені рекреаційно-освоєних ділянок, завдяки проведенню екскурсій історико-культурними пам’ятками території.

Важливою складовою рекреаційного природокористування є розвиток соціокультурних передумов. Провівши їх дослідження на території Шацького національного природного парку ми встановили, що дані передумови є сприятливими для розвитку рекреаційної індустрії. Територія забезпечена трудовими ресурсами, є значна кількість дворів для розвитку „сільського туризму”, розвинута транспортна інфраструктура, хоча і потребує певного оновлення, великий потенціал території у розвитку історико-культурних видів рекреації. На даний час слабо розвинута сфера обслуговування, тому потребує реорганізації. Ще одним важливим питанням є впровадження різносезонних видів рекреації, адже соціокультурна сфера сприяє розвитку таких видів. Таке впровадження дає можливість збалансовано розвивати рекреаційну діяльність на території парку та сприятиме соціо-економічному розвитку району. Отже проведені дослідження засвідчили, що територія парку володіє усіма потрібними соціокультурними передумовами розвитку рекреаційного природокористування.

Література:

1. *Бейдик О.О.* Рекреаційно-туристські ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування. – К.: КНУ, 2001. – 397с.
2. *Горбаль У.* Рекреаційний потенціал як об’єкт наукового аналізу в суспільній географії / Вісник Львів. ун-ту Серія географічна. 2007. Вип. 34. С. 52 – 55.
3. Проект організації території, охорони, відтворення та рекреаційного використання природних комплексів і об’єктів Шацького національного природного парку. – Київ, 2005. – 201 с.
4. *Топчієв О.Г.* Суспільно-географічні дослідження: методологія, методи, методика: Навч. посібн. – Одеса: Астропринт, 2005. – 632 с.
5. Офіційний сайт Шацької РДА / www.shaadm.gov.ua

Summary:

Lubomyr Bezruchko. SOCIAL AND CULTURAL PRECONDITIONS OF THE RECREATIONAL DEVELOPMENT OF THE SHACK NATIONAL NATURAL PARK AND NEIGHBORING TERRITORIES.

In the article were described social, cultural and historical preconditions of the recreational development of the Shack National Natural Park and neighboring territories. The propositions of the involving the most attractive social and cultural objects to the development of recreational way of environmental management.

Надійшла 19.05.2008р.

УДК 911.3

Надія СТЕЦЬКО

СИСТЕМНИЙ ПІДХІД ДО АНАЛІЗУ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Системний підхід у туризмі дає можливість побудувати якісну модель його розвитку, де головним є облік важливих складових елементів. До таких елементів відносять: туристичні ресурси; туристична індустрія; турист; туристичний продукт; просування туристичного продукту; туроператорська й турагентська діяльність.

Дослідження і публікації. За останні роки появилось багато наукових публікацій, які присвячені цій проблемі. [2-7]

У роботі ставляться такі основні завдання: а) розглянути основні складові туристичної